

PERUSOIKEUSRAPORTTI – 2022

Vuonna 2021 perusoikeuksien suojelussa tapahtui sekä edistystä että takaiskuja. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuoden 2022 perusoikeusraportissa tarkastellaan perusoikeuksien tilanteen kehitystä pääpiirteissään ja tuodaan esiin sekä saavutuksia että jäljellä olevia huolenaiheita. Julkaisussa on FRA:n lausuntoja pääasiallisesta kehityksestä käsitellyillä aihealueilla sekä yleiskatsaus lausuntojen perustana olevaan näyttöön. Siinä esitetään tiivis ja informatiivinen yhteenveto perusoikeuksien keskeisistä haasteista, joihin EU:n ja sen jäsenvaltioiden on vastattava.

FRA:N LAUSUNNOT

1 [FOKUS]

Sosiaaliset oikeudet ja tasa-arvo covid-19-pandemiasta elpymisen yhteydessä

3

Perusoikeuskirjan täytäntöönpano ja käyttö kansallisella tasolla

6

Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

9

Rasismi, muukalaisviha ja niihin liittyvä suvaitsemattomuus

12

Romanien yhdenvertaisuus ja osallisuus

15

Turvapaikka, viisumit, maahanmuutto, rajat ja integraatio

17

Tietoyhteiskunta, yksityisyys ja tietosuojat

20

Lapsen oikeudet

23

Oikeussuojan saatavuus

25

Kehitys vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanossa

Käsikirjoitus on valmistunut huhtikuussa 2022.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto tai kukaan muu Euroopan unionin perusoikeusviraston puolesta toimiva henkilö ei ole vastuussa jäljempänä esitettävän tiedon mahdollisesta käytöstä.

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2022

Print	ISBN 978-92-9461-820-7	ISSN 2467-2440	doi:10.2811/562006	TK-AM-22-001-FI-C
PDF	ISBN 978-92-9461-782-8	ISSN 2467-267X	doi:10.2811/28328	TK-AM-22-001-FI-N

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2022

Jäljentäminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan.

Kaikkien sellaisten kuvien tai muun aineiston käyttöön tai jäljentämiseen, jotka eivät kuulu Euroopan unionin perusoikeusviraston tekijänoikeuteen, on pyydettyä lupaa suoraan tekijänoikeuden haltijalta.

Valokuvien julkaisuoikeudet:

Kansi: © BGStock72/Adobe Stock; myboys.me/Adobe Stock; Lazyllama/Adobe Stock

Sivu 1: © Rob/Adobe Stock

Sivu 2: © BGStock72/Adobe Stock

Sivu 2: © RioPatuca Images/Adobe Stock

Sivu 3: © FRA

Sivu 3: © AlexImx/Adobe Stock

Sivu 4: © Bluedesign/Adobe Stock

Sivu 6: © Aleksander Kalka/NurPhoto/Getty Images

Sivu 7: © Mangostar/Adobe Stock

Sivu 8: © Ananass/Adobe Stock

Sivu 9: © myboys.me/Adobe Stock

Sivu 9: © dusanpetkovic1/Adobe Stock

Sivu 10: © Ton Koene/Alamy Stock Photo

Sivu 11: © Fizkes/Adobe Stock

Sivu 12: © Birute/iStock

Sivu 13: © FRA

Sivu 14: © Philippe Huguen/AFP/Getty Images

Sivu 15: © Jacopo/Adobe Stock

Sivu 15: © BalkansCat/iStock

Sivu 16: © Elmar Gubisch/Adobe Stock

Sivu 16: © Henry-Martin Klemm/Adobe Stock

Sivu 17: © Jirsak/Adobe Stock

Sivu 17: © Gorodenkoff/Adobe Stock

Sivu 18: © Vitalii Vodolazsky/Adobe Stock

Sivu 19: © Michael Traitov/Adobe Stock

Sivu 20: © New Africa/Adobe Stock

Sivu 20: © Ralf Geithe/Adobe Stock

Sivu 21: © Jenny Matthews/Getty Images

Sivu 22: © Emin Ozkan/Adobe Stock

Sivu 23: © Jirsak/AdobeStock

Sivu 24: © AJ_stock_photos/Adobe Stock

Sivu 24: © Corgarashu/Adobe Stock

Sivu 25: © Chansom Pantip/Adobe Stock

Sivu 26: © Jenny Sturm/Adobe Stock

Sivu 27: © Seventyfour/Adobe Stock

Sivu 28: © Nathaphat Nampix/Adobe Stock

SOSIAALISET OIKEUDET JA TASA-ARVO COVID-19-PANDEMIASTA ELPYMISEN YHTEYDESSÄ

Covid-19-pandemia on vaikuttanut ihmisten sosiaalisten oikeuksien käyttöön vaihtelevassa määrin. Suuri osa EU:n väestöstä on kohdannut sellaisia haasteita kuin ylikoulleisuus, lisääntynyt köyhyysriski, työntekoa koskevat rajoitukset ja pääsyn puute digitaaliseen infrastruktuuriin. Monilla myös terveydenhuollon, lastenhoidon ja koulutuksen saatavuus on heikentynyt ja yhteiskunnalliseen elämään osallistumisessa sekä työ- ja yksityiselämän välisessä tasapainossa on rajoitteita ja jännitteitä.

EU reagoi Euroopan komission ja useiden virastojen nopeilla toimilla. Muun muassa Euroopan tautienhäikäisy- ja -valvontakeskus toimitti yksityiskohtaisen viikkoanalyysin epidemiatilanteesta ja Euroopan lääkevirasto arvioi covid-19-hoitokeinoja ja -rokotteita. Lisäksi jäsenvaltioiden saataville asetettiin 723,8 miljardia euroa elpymis- ja palautumistukivälineestä, jotta voidaan puuttua pandemian sosiaalisiin vaikutuksiin. Tämän seurauksena jäsenvaltiot ehdottivat yli 850:tä toimenpidettä, joilla voidaan parantaa sosiaalisten oikeuksien toteutumista pandemiasta elpymisen yhteydessä.

Näiden toimenpiteiden toteuttamista on valvottava järjestelmällisesti perusoikeuksien noudattamisen kannalta, jotta voidaan varmistaa, että niitä käytetään vaikuttavasti ja tehokkaasti ihmisten oikeuksia kunnioittaen. Jäsenvaltiot eivät kuitenkaan yleensä ota mukaan sääntömääräisiä elimiä, joiden toimivaltaan kuuluvat ihmisoikeudet, seuraamaan niiden sosiaalisten oikeuksien edistämiseen tarkoitettujen toimenpiteiden vaikuttavuutta, jotka on hyväksytty jäsenvaltioiden elpymis- ja palautumissuunnitelmissa.

EU:n sitoutuminen sosiaalisiin oikeuksiin perustuu unionin oikeusjärjestykseen, kuten Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 4, 9 ja 151 artiklasta ja Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 3 artiklasta sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan yhteisvastuuta käsittelevästä IV osastosta käy ilmi.

Vuonna 2021 EU ja sen jäsenvaltiot reagoivat covid-19-pandemiaan sitoutumalla uudelleen sosiaaliseen Eurooppaan, kuten Porton sosiaalialan huippukokous ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria koskeva toimintasuunnitelma osoittivat. Elpymis- ja palautumistukivälineen perustamista koskevassa asetuksessa ((EU) 2021/241) otetaan huomioon unionin lakisääteiset ja poliittiset sitoumukset, ja siinä edellytetään jäsenvaltioita selvittämään, kuinka niiden kansalliset elpymis- ja palautumissuunnitelmat edistävät Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin täytäntöönpanoa. Asetuksessa on myös viittauksia perusoikeuksiin, esimerkiksi tietosuojan, ympäristönsuojelun ja tasa-arvon osalta.

EU asetti 723,8 miljardia euroa jäsenvaltioiden saataville kyseisen välineen kautta, myös pandemian aiheuttamien sosiaalisten vahinkojen korjaamiseksi. Näin ollen väline on osoitus unionin sitoutumisesta entistä tasa-arvoisemman, osallistavan ja sosiaalisen Euroopan rakentamiseen. Sen avulla jäsenvaltiot ehdottivat yli 850:tä toimenpidettä, joilla edistetään sosiaalista ja

FRA:N LAUSUNTO 1.1

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi edistettävä sellaisten haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten sosiaalisia oikeuksia, joihin pandemia on vaikuttanut eniten, elpymis- ja palautumistukivälineestä jaettavien varojen avulla kaikkien lakisääteisten veloitteiden ja poliittisten sitoumusten mukaisesti. EU:n jäsenvaltioiden olisi mukautettava rahoitettuja toimenpiteitä, jos ne todetaan liian tehottomiksi ihmisten sosiaalisiin haavoittuvuuksiin puuttumiseen.

alueellista yhteenkuuluvuutta ja joilla voidaan olla edesauttamassa sosiaalisten oikeuksien toteutumista. Näillä toimenpiteillä puututaan useisiin sosiaalisiin haavoittuvuuksiin EU:n eri väestöryhmissä, myös haavoittuvassa asemassa olevien naisten, lasten ja nuorten, vammaisten henkilöiden, iäkkäiden ihmisten, romanien sekä epävarmoista työoloista kärsivien ihmisten haavoittuvuuksiin.

Jäsenvaltiot sisällyttivät kansallisiin elpymis- ja palautumissuunnitelmiinsa toimenpiteitä, joiden avulla parannetaan koulutuksen, työmahdollisuuksien ja työmarkkinoille integroitumisen laatua. Osa niistä koskee erityisesti lapsia ja nuoria. Muut toimenpiteet koskevat sosiaaliturvan ja sosiaalijärjestelmien uudistamista ja toiset liittyvät terveydenhuoltoon ja pitkäaikaishoitoon pääsyn helpottamiseen.

FRA:N LAUSUNTO 1.2

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi varmistettava, ettei elpymis- ja palautumistukivälineen varoja käytetä tavalla, joka ei vastaa EU:n perusoikeuskirjaa tai yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista (vammaisyleissopimusta). Euroopan komission ja EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava käyttöön tehokkaita perusoikeuksien seuranta-mekanismeja välineen osalta. Jäsenvaltioiden toimivaltaisia viranomaisia kannustetaan tässä prosessissa osallistumaan järjestelmällisiin ja merkityksellisiin kuulemisiin niiden sääntömääräisten elimien kanssa, joiden toimivaltaan kuuluvat ihmisoikeudet ja tasa-arvo. Tämä voi sisältää neuvojen pyytämistä sellaisten järjestelmien käyttöönotosta, joilla varmistetaan EU:n perusoikeuskirjan ja vammaisyleissopimuksesta johtuvien velvoitteiden mukaisuus. EU:n jäsenvaltiot voisivat myös harkita sääntömääräisten elinten osallistumista elpymistoimenpiteiden perusoikeuksien vaikutustenarviointiin.

Julkisilla varoilla, myös EU:n varoilla, on keskeinen asema, kun varmistetaan perusoikeuksien, myös sosiaalisten oikeuksien, suojelu. Näin on varsinkin silloin, kun asianomaiset viranomaiset varmistavat, että ne eivät rahoita toimia, jotka ovat ristiriidassa perusoikeuksien kanssa. Käytännössä tämä edellyttää varojen käytön tehokasta valvontaa.

Välineen perustamista koskevassa asetuksessa suunnitellaan, että jäsenvaltiot raportoisivat kahdesti vuodessa eurooppalaisen ohjausjakson yhteydessä edistymisestä elpymis- ja palautumissuunnitelmien toteuttamisessa (27 artikla). Asetuksessa ei kuitenkaan ole sellaisia suojoitoimia kulujen perusoikeuksien mukaisuuden seurannalle, joita voisi verrata yhteisiä säännöksiä koskevan asetuksen suojoitoimiin. Näin on, olipa kyse sitten kansallisten seurantamekanismien perustamisesta tai kansallisten sääntömääräisten elinten, joiden toimivaltaan kuuluvat ihmisoikeudet tai tasa-arvo, osallistumisesta kyseisiin mekanismeihin.

Jotkin jäsenvaltiot ehdottivat suunnitelmissaan toimenpiteitä, jotka herättävät epäilyksiä siitä, ovatko ne yhdenmukaisia Euroopan unionin perusoikeuskirjan tai vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen kanssa. Välineen varojen käyttö esimerkiksi vammaisille henkilöille tarkoitettujen laitosten kunnostamiseen tai rakentamiseen ei välttämättä täytä vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (vammaisyleissopimuksen) 19 artiklaa, joka koskee itsenäistä elämistä ja osallisuutta yhteisössä.

2

PERUSOIKEUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA KÄYTTÖ KANSALLISELLA TASOLLA

Neuvosto ilmaisi täydellisen sitoutumisensa Euroopan komission strategiaan perusoikeuskirjan soveltamisen vahvistamiseksi Euroopan unionissa. Kymmenen vuoden strategiassa ja neuvoston päätelmissä painotetaan eritoten perusoikeuskirjan soveltamista kansallisella tasolla ja korostetaan kansallisten toimijoiden merkitystä.

Kansallisella tasolla tuomioistuimet, parlamentit, hallitukset ja muut elimet jatkavat perusoikeuskirjan käyttöä, ja se mainitaan tuomioissa, vaikutustenarvioinneissa ja parlamentin keskusteluissa, kuten vuonna 2021 kerätyt todisteet osoittavat. Esimerkkejä poliittisista aloitteista, joiden tavoitteena on parantaa perusoikeuskirjaa koskevaa koulutusta, on muutamia. Toistaiseksi kansalliset elimet eivät kuitenkaan vaikuta soveltavan komission strategiaa ja neuvoston päätelmiä koordinoitun pitkän aikavälin suunnittelun avulla. Perusoikeuskirjaa koskevien kansallisten yhteyspisteiden nimittäminen voisi kuitenkin osoittaa, että edistystä on nähtävillä enemmän vuonna 2022.

EU:n taso

Vuoden 2021 maaliskuun alussa Euroopan unionin neuvosto hyväksyi EU:n perusoikeuskirjan (perusoikeuskirjan) soveltamisen vahvistamista koskevat päätelmät. Päätelmillä on mahdollista edistää perusoikeuskirjan entistä parempaa soveltamista kansallisella tasolla ja siten suojella paremmin perusoikeuksia EU:n jäsenvaltioissa. Neuvosto pyytää lisää koulutusta, lisää tiedotusta, parempia lainsäätämistä koskevia sääntöjä, enemmän kokemusten ja käytäntöjen vaihtoa perusoikeuskirjan soveltamisen yhteydessä, tiukkoja perusoikeuskirjaa koskevia ehtoja EU:n varojen osalta, lisää koordinoitua perusoikeuskirjaan liittyvissä asioissa, vahvempia kansallisia ihmisoikeusinstituutioita ja enemmän yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Euroopan komission perusoikeuskirjaa koskeva strategia sai myös alueiden komitean ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitean reagoimaan. Ne painottivat alueellisten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumisen tärkeyttä. Euroopan parlamentti korosti kaikkien perusoikeuskirjan oikeuksien täytäntöönpanon seurannan tärkeyttä.

Lupaavien käytäntöjen säännöllinen kerääminen perusoikeuskirjan soveltamisen osalta on alkanut uudistetulla Euroopan oikeusportaalilla, mistä vastasi Euroopan komissio. Yhdeksän oikeus- ja sisäasioiden virastoa toteutti

FRA:N LAUSUNTO 2.1

EU:n toimielinten olisi käytettävä vuonna 2021 hyväksytyjä asianmukaisia toimintapoliittisia asiakirjojaan tulevien pyrkimysten vertailukohdina, jotta varmistetaan, että perusoikeuskirjaa noudatetaan täysin. Näiden toimintapoliittisten asiakirjojen täytäntöönpanoa koskevissa arvioinneissa edellytetään, että asianomaisilta kansallisilta ja paikallisilta toimijoilta kerätään säännöllisesti tietoja ja kokemuksia.

Neuvosto voisi käyttää vuoden 2021 perusoikeuskirjaa koskevissa päätelmissään tunnistettuja pääalueita viitekehystenä, kun se esittää tulevaisuudessa huomautuksia perusoikeuskirjan soveltamisesta. Tällaisia vuotuisia perusoikeuskirjaa koskevia jatkopäätelmiä laatiessaan neuvosto voisi harkita vuorovaikutteisen ja näyttöön perustuvan tietojen vaihdon järjestämistä asianmukaisessa neuvoston työryhmässä. Näin edistetään keskinäistä oppimista, myös kansallisten perusoikeuskirjaa koskevien yhteyspisteiden osallistumista.

EU:n virastot ja elimet voisivat harkita noudattavansa oikeus- ja sisäasioiden virastojen esimerkkiä ja arvioida säännöllisesti, kuinka ne voisivat edelleen kehittää osallistumistaan perusoikeuskirjan mukaisten oikeuksien täytäntöönpanoon ja edistämiseen.

toisen vuosittaisen perusoikeuskirjaan liittyvän tietojen vaihdon. Siinä keskusteltiin useista käyttöön otetuista toimenpiteistä, joilla varmistetaan perusoikeuskirjan soveltaminen ja sen edistäminen niille kullekin kuuluvien toimeksiantojen mukaisesti.

Kaikki nämä vuoden 2021 EU:n tason asiakirjat ja kehityssuunnat ovat hyvää perustaa lisäkehitykselle.

FRA:N LAUSUNTO 2.2

EU:n jäsenvaltioiden, jotka eivät vielä ole perustaneet perusoikeuskirjaa koskevia yhteyspisteitä perusoikeuskirjaa koskevan strategian mukaisesti, olisi pian tehtävä niin, jotta edistetään perusoikeuskirjaa koskevan strategian koordinoitua ja tehokasta täytäntöönpanoa.

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava Euroopan komission laatiman perusoikeuskirjaa koskevan strategian ja Euroopan unionin neuvoston päätelmien täytäntöönpanoa, mikä tapahtuu konkreettisiin tavoitteisiin, välitavoitteisiin ja määräaikoihin perustuvalla jäsennellyllä prosessilla. Tämä voitaisiin tehdä erityisen perusoikeuskirjaa koskevan toimintasuunnitelman avulla tai viittaamalla nimenomaisesti perusoikeuskirjaan nykyisissä toimintasuunnitelmissa ja strategioissa.

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava sen arviointia, minkä tasoista perusoikeuskirjaa koskevaa asiantuntemusta ne tarjoavat tuleville ja nykyisille tuomareille, syyttäjäille ja muille oikeusalan ammattilaisille. Näin ne voivat kehittää toimenpiteitä, joilla puututaan mahdollisiin puutteisiin tältä osin, ja hyödyntää kansallisten ja kansainvälisten koulutuslaitosten olemassa olevaa asiantuntemusta ja käyttää kansainvälisellä tasolla saatavilla olevia työkaluja, kuten esimerkiksi perusoikeusviraston kehittämiä työkaluja.

Kansallinen taso

Vuonna 2021 painotettiin hallinnon kansallista tasoa, mikä käy ilmi neuvoston päätelmistä. Tämä suuntaus perustuu vuoden 2020 perusoikeuskirjaa koskevaan strategiaan, jossa Euroopan komissio on pyytänyt jäsenvaltioita tekemään konkreettisia toimia. Se on pyytänyt esimerkiksi perustamaan kansallisiin hallintoihin perusoikeuskirjaa koskevat yhteyspisteet sekä mukauttamaan vaikutustentarviointeja ja oikeudellista valvontaa koskevia menettelyjä. Komissio on myös halunnut varmistaa, että EU:n varojen hoitoa seuraavilla komiteoilla on riittävästi asiantuntemusta perusoikeuskirjasta, ja perustaa ja/tai vahvistaa kansallisia ihmisoikeusinstituutioita. Siinä jäsenvaltioilta pyydettiin myös perusoikeuskirjaan liittyvien poliittisten toimenpiteiden laajentamista koulutuksessa, tiedottamisessa tai tukevan ja turvallisen toimintaympäristön luomisessa kansalaisjärjestöille ja oikeuksien puolustajille.

Kaikilla näillä aloilla menestyminen edellyttää perusoikeuskulttuurin muutosta kansallisella tasolla. Perusoikeuskäytännössä on keskitytty kansallisiin perustuslakeihin ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen, mikä käy ilmi oikeudenkäyntien todisteista ja myös perusoikeuskirjaan liittyvästä päättelystä, jota sovelletaan lainsäädännön yhteydessä. Tämä osoittaa sen, että perusoikeuskirjan tuoma lisäarvo jää osin hyödyntämättä ja että perusoikeuskirjan ja kansallisen lainsäädännön ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen välistä vuorovaikutusta ei ole vielä sisällytetty riittävästi tavanomaiseen koulutussuunnitelmaan.

Edellä esitetyn vuoksi kansallisella tasolla on ainoastaan joitakin näkyviä pyrkimyksiä panna perusoikeuskirjaa koskeva strategia täytäntöön, ja tämä tapahtuu noudattamalla konkreettisiin tavoitteisiin, välitavoitteisiin ja määräaikoihin perustuvaa jäseneltyä prosessia. Perusoikeuskirjaa koskevien yhteyspisteiden perustaminen on tässä ensimmäinen edistysaskel, sillä ne voivat ohjata tai avustaa perusoikeuskirjaa koskevan strategian täytäntöönpanossa. Toistaiseksi kuitenkin ainoastaan puolet jäsenvaltioista on nimittänyt perusoikeuskirjaa koskevat yhteyspisteet.

Paikallinen taso

Hallinnon paikallisen tason osalta perusoikeuskirjaa kuitenkin sovelletaan "alueellisiin tai paikallisiin elimiin ja julkisyhteisöihin silloin, kun ne panevat täytäntöön unionin oikeutta" (ks. selitykset 51 artiklaan, Euroopan unionin virallinen lehti C 303, 14.12.2007, s. 17). Hallitusten olisi jaettava kokemuksiaan ja käytäntöjään keskinäisen oppimisen mahdollistamiseksi.

Vuonna 2021 Euroopan komissio avasi Euroopan oikeusportaalin osan, jossa jäsenvaltiot voivat jakaa parhaita käytäntöjä perusoikeuskirjan käyttämisestä ja siitä tiedottamisesta, myös paikallisella tasolla. Toistaiseksi portaalilla ei kuitenkaan ole käytetty merkittävästi kyseiseen tarkoitukseen.

Euroopan komission perusoikeuskirjaa koskevassa strategiassa käytetään 17 kertaa ilmaisu "paikallinen". Siinä kehoitetaan jakamaan parhaita perusoikeuskirjaa koskevia käytäntöjä paikallisella tasolla ja luomaan tukeva ja turvallinen toimintaympäristö kansalaisjärjestöille ja oikeuksien puolustajille paikallisella tasolla. Siinä myös pyydetään jäsenvaltioita antamaan riittävää ohjeistusta paikallisella tasolla, jotta paikallisviranomaiset voivat täyttää perusoikeuskirjasta johtuvat velvollisuutensa. Strategiassa kiinnitetään myös huomiota paikallisten elinten mahdollisuuksiin tiedottaa ihmisten oikeuksista ja siitä, mitä nämä voivat tehdä, jos heidän oikeuksiaan loukataan.

Maaliskuussa 2021 annetuissa neuvoston päätelmissä korostetaan myös alueellisten ja paikallisten hallintojen, myös virkamiesten, asemaa, kun on kyse perusoikeuskirjan sisällyttämisestä ja perusoikeuksien mukaisuuden varmistamisesta politiikan suunnittelussa ja perusoikeuskulttuurin edistämiseksi kaikilla hallinnon tasoilla.

Paikallishallinnot eivät ole kuitenkaan kovin tietoisia perusoikeuskirjasta. Tämä käy ilmi perusoikeusviraston analyysistä tiedoista, jotka on saatu Euroopan komission perusoikeuskirjaa koskevan strategian laadinnan yhteydessä järjestämistä kuulemisista. Mahdollisuudet suojella ja edistää perusoikeuksia paremmin paikallisella tasolla ovat kiistattomia. Esimerkiksi vuonna 2021 perusoikeusvirasto ehdotti kehystä, jonka tavoitteena on kannustaa entistä useampia kaupunkeja EU:ssa ryhtymään ihmisoikeuksia edistäviksi kaupungeiksi ja auttaa kehittämään oikeuksiin perustuvaa paikalliskulttuuria.

FRA:N LAUSUNTO 2.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi keskusteltava uudesta perusoikeuskirjaa koskevasta strategiasta paikallisten ja alueellisten viranomaisten kanssa ja selvitettävä, kuinka ne voisivat parhaiten edistää perusoikeuksia ja perusoikeuskirjaa.

Paikallis- ja alueviranomaisten olisi varmistettava, että paikallisissa ja alueellisissa välineissä, menettelyissä ja toimintalinjoissa viitataan perusoikeuskirjaan. Paikallisista käytännöistä olisi tiedotettava uusille kansallisille perusoikeuskirjan yhteyspisteille, jotta voidaan varmistaa, että ne voivat jakaa kyseiset käytännöt ja kokemukset toisten jäsenvaltioiden kanssa. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi Euroopan oikeusportaalin kautta.

Kaupungit voisivat pohtia ihmisoikeuksia edistävän kaupungin aseman hankkimista ja vahvistaa työnsä, ohjelmiansa ja toimiansa perusoikeusnäkökohtia. Perusoikeusviraston ehdottamaa oikeuksien paikallisen vahvistamisen viitekehystä voitaisiin käyttää tässä yhteydessä.

Alueiden komitea voisi harkita foorumin tarjoamista säännöllisesti perusoikeuskirjaan liittyvien kokemusten ja lupaavien käytäntöjen vaihtoa varten.

3

YHDENVERTAISUUS JA SYRJIMÄTTÖMYYS

EU:n tasa-arvoa koskevien direktiivien 21. vuosipäivä oli vuonna 2021. Tämän vuoksi tehtiin tilannekatsaus saavutuksista ja hukatuista tilaisuuksista sekä lainsäädännön täytäntöönpanon arviointi, mutta ennen kaikkea pohdintaa tulevista toimista. Tässä luvussa keskitytään tänä vuonna hltbi-henkilöiden kohtaamaan syrjintään ja EU:n kansalaisten kansalaisuutensa vuoksi kohtaamaan syrjintään.

Hltbi-henkilöiden oikeuksien loukkaaminen joissakin jäsenvaltioissa ja siihen liittyvän viharikosten ja vihapuheen lisääntyminen – mitkä voivat kuvata sekä välikohtausten todellista lisääntymistä että lisääntyntä halukkuutta ilmoittaa niistä – saivat useat kansainväliset laitokset reagoimaan. Samaan aikaan samaa sukupuolta olevien pariskuntien ja homoseksuaalisten vanhempien perheoikeudet on tunnustettu entistä paremmin kansainvälisessä ja kansallisessa oikeustieteessä.

On olemassa todisteita siitä, että EU:n kansalaiset kokevat kansalaisuutensa perustuvaa syrjintää eri elämän alueilla, mutta

tästä aiheesta ei ole juuri kerätty tietoja.

Vuonna 2021 osa covid-19-pandemian kitkemiseen tarkoitetuista toimenpiteistä vaikutti kielteisesti hltbi-henkilöihin. EU:n kansalaisilla oli puolestaan ongelmia EU:n rajojen ylittämisessä ja rokotteiden saamisessa tai niiden kirjaamisessa.

Tässä luvussa keskitytään tänä vuonna hltbi-henkilöiden kohtaamaan syrjintään ja EU:n kansalaisten kansalaisuutensa vuoksi kohtaamaan syrjintään.

FRA:N LAUSUNTO 3.1

Kun otetaan huomioon suunniteltu vanhemmuuden tunnustamista koskeva lainsäädäntöaloite ja siihen liittyvät toimenpiteet, Euroopan komission olisi tarjottava jäsenvaltioille asiaankuuluva kehys ja lisäopastusta, jotta varmistetaan samaa sukupuolta olevien pariskuntien vanhemmuuden vastavuoroinen tunnustaminen.

EU:n jäsenvaltioiden olisi toteutettava EU:n hltbiq-henkilöiden tasa-arvoa koskevaan strategiaan sisältyvät toimenpiteet. Tämä tapahtuu laatimalla kansallisia toimintasuunnitelmia ja -strategioita sekä vahvistamalla hltbiq-henkilöiden oikeussuojaa väkivallalta ja vihapuheelta.

Vuonna 2021 samaa sukupuolta olevien pariskuntien ja homoseksuaalisten vanhempien perheoikeudet tunnustettiin entistä paremmin kansainvälisessä ja kansallisessa oikeustieteessä ja lainsäädännössä. Samaa sukupuolta olevien vanhempien vanhemmuuden vastavuoroinen tunnustaminen jäsenvaltioiden välillä on kuitenkin edelleen vaikeaa EU-maiden välisten erojen takia. Tämä koskee samaa sukupuolta olevien pariskuntien ja heidän perheoikeuksiensa oikeudellista tunnustamista (adoption, sijaissyntytyksen tai keinohedelmöityksen osalta). Tämä aiheuttaa oikeudellista epävarmuutta ja puuttuu vapaata liikkuvuutta koskevaan oikeuteen mutta myös perhe-elämää koskevaan oikeuteen, kun toisessa maassa laillisesti vahvistettujen vanhempien ja lasten sukulaisuussuhteen tunnustaminen ei onnistu.

Euroopan komissio havaitsi, että erot jäsenvaltioiden vanhemmuutta koskevien sääntöjen välillä ja EU:n lainvalintasääntöjen puute tältä osin voivat aiheuttaa vaikeuksia perheille, kun ne ylittävät rajoja EU:ssa. Komissio harkitsee lainsäädäntöaloitetta, joka koskee vanhemmuuden rajatylittävää tunnustamista EU:n jäsenvaltioiden välillä. Ehdotuksessa asetettaisiin yleiset lainvalintasäännöt ja vanhemmuutta koskevien tuomioiden

tunnustamista koskevat yleiset säännökset. Vaikka vanhemmuutta koskeva aineellinen oikeus kuuluu jäsenvaltioiden lainsäädäntövaltaan, EU voi hyväksyä toimenpiteitä, jotka koskevat perhelainsäädäntöä, jolla on rajatylittäviä vaikutuksia Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 81 artiklan 3 kohdan mukaisesti.

Vanhemmuuden rajatylittävä tunnustaminen on erityisen vaikeaa samaa sukupuolta oleville vanhemmille, koska jäsenvaltioiden oikeuskehykset ovat erilaisia. Tämä puuttuu perhe-elämän kunnioittamista koskevaan oikeuteen ja lapsen oikeuksiin sekä EU:n kansalaisuudesta johtuviin lapsen oikeuksiin.

Euroopan unionin tuomioistuin tunnusti samaa sukupuolta olevien vanhempien ja heidän lapsensa sukulaisuussuhteen asiassa V.M.A. vastaan Stolichna obshtina. Se muistutti, että jäsenvaltiot voivat poiketa vapaata liikkuvuutta koskevan unionin oikeuden mukaisista velvoitteistaan ainoastaan, mikäli ne eivät riko perusoikeuskirjan mukaisia perusoikeuksia. Tuomioistuin totesi, että olisi perusoikeuskirjan 7 artiklan (oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen) ja 24 artiklan (lapsen oikeudet) vastaista, jos lapselta riistettäisiin suhde toiseen vanhempaan, kun sovelletaan hänen vapaata liikkuvuutta koskevaa oikeuttaan, tai jos kyseisen oikeuden harjoittaminen olisi mahdotonta tai liian vaikeaa käytännössä sen takia, että hänen vanhempansa ovat samaa sukupuolta. Tuomioistuin korosti, että velvollisuus tunnustaa lapsen ja aikuisen välinen suhde vapaan liikkuvuuden yhteydessä ei heikennä kansallista identiteettiä ja toimivaltaa.

Lisäksi pandemian rajoittamiseksi käyttöön otetut toimenpiteet, myös sulkutoimet ja pääsyrajoitukset jäsenvaltioihin, vaikuttivat suhteettoman paljon erityisesti hlbtqi-henkilöiden kumppaneihin ja lapsiin sekä nuoriin hlbtqi-henkilöihin useissa jäsenvaltioissa. Ne lisäsivät kotiväkivaltaa, vihapuhetta ja viharikoksia sekä rajoittivat pääsyä psykologisen tuen ja terveydenhuollon piiriin.

Tässä yhteydessä EU:n hlbtqi-henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia on merkittävä. Strategiassa esitetään kohdennettuja toimia, jotka jaetaan neljään pääpilariin. Niitä ovat syrjinnän torjuminen, turvallisuuden varmistaminen, osallisuutta edistävien yhteiskuntien rakentaminen ja hlbtqi-henkilöiden tasa-arvon edistäminen. Strategiassa todetun mukaisesti komissio perusti vuonna 2021 EU:n syrjimättömyyttä, tasa-arvoa ja monimuotoisuutta käsittelevän korkean tason työryhmän alaisuuteen hlbtqi-henkilöiden tasa-arvoa käsittelevän alaryhmän. Sen tehtävänä on tukea ja seurata edistymistä jäsenvaltioissa, myös hlbtqi-henkilöiden oikeuksia koskevien kansallisten toimintasuunnitelmien kehittämistä.

Useat jäsenvaltiot hyväksyivät syrjinnän yleistä torjumista koskevat kansalliset toimintasuunnitelmat, jotka sisälsivät hlbtqi-oikeudet. Muut laativat toimintasuunnitelmia, jotka tähtäävät erityisesti hlbtqi-henkilöiden tasa-arvoon. Nämä toimintasuunnitelmat, joita kannatetaan jo vuosien 2015-2019 luettelossa toimista hlbtqi-henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi, ovat välttämättömiä hlbtqi-henkilöiden erityisten tarpeiden tunnustamiseksi. Siten heidän oikeuksiaan voidaan suojella ja erityisiä toimenpiteitä ottaa käyttöön.

FRA:N LAUSUNTO 3.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että lainsäädäntö ja hallinnolliset käytännöt eivät johda EU:n kansalaisten syrjintään ja tietyissä yhteyksissä heidän perheenjäsentensä syrjintään EU:n lainsäädäntöön kuuluvilla soveltamisaloilla. Tietojen ja kokemusten säännöllinen kerääminen tuottaa hyödyllistä tietoa tässä suhteessa.

Euroopan komission olisi vahvistettava jäsenvaltioille tarjoamaansa apua, joka koskee tietojen vaihtoa ja tiedotusta, kun on kyse EU:n kansalaisiin kohdistuvan kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän estämisestä.

EU:n kansalaisiin kohdistuva kansalaisuuteen perustuva syrjintä voi luoda esteitä vapaalle liikkuvuudelle, vaikka se ei liittyisikään suoraan vapaata liikkuvuutta koskevan lainsäädännön täytäntöönpanoon.

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 18 artiklassa ja perusoikeuskirjan 21 artiklan 2 kohdassa säädetään, että EU:n lainsäädännön soveltamisalan mukaisesti kaikenlainen kansalaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Kiellolla on suoria, horisontaalisia ja vertikaalisia vaikutuksia. Tämä tarkoittaa, että tietyissä olosuhteissa yksilöt voivat vedota siihen sekä yksityisiä tahoja että valtion viranomaisia vastaan.

Vapaata liikkuvuutta koskevan direktiivin (2004/38/EY) 24 artiklan 1 kohdassa vahvistetaan unionin kansalaisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteeseen sitoutuminen, mikä ilmaistaan perussopimuksissa näin: "kaikkia vastaanottavan jäsenvaltion alueella tämän direktiivin nojalla asuvia unionin kansalaisia on kohdeltava jäsenvaltion kansalaisten kanssa tasavertaisesti perustamissopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla aloilla.

Tämä oikeus on ulotettava koskemaan perheenjäseniä, jotka eivät ole minkään jäsenvaltion kansalaisia, mutta joilla on oleskeluoikeus tai oikeus pysyvään oleskeluun." Työntekijöiden vapaata liikkuvuutta koskevan direktiivin (2014/54/EU) 4 artiklassa jäsenvaltioita veloitetaan nimeämään elimiä, joiden tehtävänä on edistää, analysoida, valvoa ja tukea, että unionin työntekijöitä ja heidän perheenjäseniään kohdellaan yhdenvertaisesti ilman kansalaisuuteen perustuvaa syrjintää tai perusteettomia vapaan liikkuvuuden oikeuteen kohdistuvia rajoituksia tai esteitä.

EU:n kansalaiset ja heidän perheenjäsenensä kokevat edelleen kansalaisuuteen perustuvaa syrjintää useilla aloilla perusoikeusviraston vuonna 2021 suorittaman tutkimuksen perusteella. Näitä aloja ovat muun muassa verotus, oikeus harjoittaa ammattia ja tavaroiden ja palvelujen, myös terveyspalvelujen tai sosiaalietujen, saatavuus. Covid-19-pandemian aikana tietyillä toimenpiteillä, kuten rokotussuunnitelmien tai matkustusrajoitusten käyttöönotolla, oli kielteisiä vaikutuksia muista jäsenvaltioista tuleviin EU:n kansalaisiin. Vaikka kansalaisuuteen perustuva syrjintä ei vaikuta olevan kovin laajalle levinnyttä verrattuna muihin seikkoihin perustuvaan syrjintään, siitä ei tiedetä riittävästi. Ei myöskään ole riittävästi tietoa siitä, milloin tällaista syrjintää tapahtuu, vaikka EU:n kansalaisuus on yksi Euroopan yhdentymisen tukipilareista. Näin Euroopan unionin tuomioistuimien on todennut useaan kertaan ja näin on komission kolmesti vuodessa ilmestyvässä kansalaisuutta koskevassa katsauksessa korostettu.

4

RASISMI, MUUKALAISVIHA JA NIIHIN LIITTYVÄ SUVAITSEMATTOMUUS

Rasistiset viharikokset ja vihapuhe jatkuivat EU:ssa vuonna 2021. Siirtolaisia ja etnisiä vähemmistöjä, mukaan lukien romaneja, juutalaisia, muslimeita ja aasialaisia, syytettiin edelleen covid-19-pandemiasta.

Euroopan komissio ryhtyi päättäväisiin toimiin pannakseen täytäntöön voimassa olevan EU:n lainsäädännön ja käynnisti rikkomusmenettelyt 11:tä EU:n jäsenvaltiota vastaan. Tämä johtui siitä, että ne eivät olleet saattaneet rasismia ja muukalaisvihan torjumista koskevaa puitepääöstä kokonaan ja asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Se myös kehotti jäsenvaltioita panemaan paremmin täytäntöön rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin säännökset.

EU:n laajuisten rasismia torjuntaa koskevien sitoumusten mukaisesti jäsenvaltiot hyväksyivät rasismia vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat ja jatkoivat tietopuutteiden korjaamista koskevien toimenpiteiden vahvistamista ja rasististen välikohtausten tehokkaaseen raportointiin tarkoitettujen rakenteiden ja prosessien kehittämistä.

Rasismia ja muukalaisvihan torjuntaa koskevassa puitepääöksessä (2008/913/YOS) esitetään vihapuheeseen ja viharikoksiin johtaviin rasismia ja muukalaisvihan muotoihin sovellettava yhteinen rikoslainsäädännöllinen lähestymistapa. Vuonna 2021 Euroopan komissio käynnisti rikkomusmenettelyt 11:tä jäsenvaltiota vastaan, koska ne eivät olleet saattaneet puitepääöstä kokonaan ja asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) ja kansalliset ylimmät tuomioistuimet asettivat rajoja sille, miten ilmaisunvapautta käytetään oikeuttamaan vihapuhetta ja yllyttämään vihaan.

Rasismi aiheutti koko EU:ssa vakavia haasteita myös vuonna 2021. Rasistiset viharikokset ja vihapuhe jatkuvat itsepintaisesti, kuten virallisista ja epävirallisista raporteista käy ilmi. Kansainväliset ja kansalliset ihmisoikeuselimet esittivät lisäksi huolensa vihapuheen lisääntymisestä verkossa pandemian aikana. Siihen syyllistyivät usein julkisuuden tai politiikan henkilöt, ja sen kohteena olivat maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt.

FRA:N LAUSUNTO 4.1

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi saattaa rasismia ja muukalaisvihan torjumisesta annetun puitepääöksen säännökset osaksi kansallista lainsäädäntöä ja soveltaa niitä täysimääräisesti ja oikein. Se edellyttää, että jäsenvaltioiden olisi ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että rasistiset tai muukalaisvihamieliset vaikuttimet katsotaan raskauttaviksi asianhaaroiksi tai että tuomioistuimet voivat ottaa kyseisen vaikuttimen huomioon seuraamusten määrittämisessä.

FRA:N LAUSUNTO 4.2

Jäsenvaltioiden olisi tehostettava huomattavasti toimenpiteitään ja institutionaalisia järjestelyjään rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin soveltamiseksi kokonaisuudessaan. Näin olisi toimittava etenkin, kun on kyse tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista silloin, kun rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä edellytetyt velvoitteita rikotaan. Näin voitaisiin edistää etnisten vähemmistöjen ja siirtolaisten kohtaamien esteiden vähentämistä koulutukseen pääsyssä tai työn, tavaroiden ja palvelujen – myös asunnon – ja sosiaaliturvan saamisessa.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään kaikenlainen etniseen alkuperään tai rotuun perustuva syrjintä. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43/EY) kielletään samoin kaikenlainen etniseen alkuperään tai rotuun perustuva syrjintä koulutuksen saannissa; työssä; palveluissa, myös asumisessa; ja sosiaalisessa suojelussa, myös terveydenhuollossa. Vaikka rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi hyväksyttiin jo 21 vuotta sitten, useat jäsenvaltiot eivät vieläkään pane direktiivin säännöksiä täytäntöön kokonaan. Tämä käy ilmi Euroopan komission ja kansainvälisten ihmisoikeuksien seurantaelinten raporteista.

Komissio jatkoi rikkomusmenettelyjä romanilapsia koulutuksen osalta syrjineitä kolmea jäsenvaltiota vastaan. Vuonna 2021 etniset vähemmistöt, myös siirtolaiset, kokivat edelleen syrjintää ja institutionaalista rasismia elämän eri aloilla. Tämä käy ilmi tutkimuksista ja syrjinnän testituloksista. Etniseen alkuperään perustuva syrjivä profilointi jatkuu EU:ssa itsepintaisesti, mikä käy ilmi seurantaelinten raporteista.

FRA:N LAUSUNTO 4.3

EU:n jäsenvaltioita kannustetaan laatimaan erityisiä kansallisia toimintasuunnitelmia tai -strategioita rasismiin, rotusyrjinnän, antisemitismin, muukalaisvihan ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden torjumiseksi. Kansallisissa pyrkimyksissä tulisi ottaa huomioon kansalliset rasismiin vastaisia toimintasuunnitelmia koskevat yhteiset suuntaa-antavat periaatteet ja noudattaa niitä ja taata asianomaisten kumppaneiden ja kansalaisjärjestöjen osallistuminen ja yhteistyö. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki toimet perustuvat tietoon ja niiden pohjana on luotettavaa yhdenvertaisuutta koskevaa tietoa, kun ne laativat rasismiin vastaisia kansallisia toimintasuunnitelmia.

Vuonna 2021 EU:ssa luotiin perustaa sellaisten sitoumusten täyttämiseksi, jotka on annettu EU:n ensimmäisessä rasismiin vastaisessa toimintasuunnitelmassa. Rasismiin, muukalaisvihan ja muiden suvaitsemattomuuden muotojen torjumista käsittelevän EU:n korkean tason työryhmä hyväksyi kansallisia rasismiin vastaisia toimintasuunnitelmia koskevat yhteiset suuntaa-antavat periaatteet.

Kansallinen kehitys tukee EU:n laajempia ponnisteluja. Jotkin jäsenvaltiot hyväksyivät kansalliset rasismiin vastaiset toimintasuunnitelmat ensimmäistä kertaa vuonna 2021. Erilaisten kansallisten olosuhteiden mukaisesti osa jäsenvaltioista sisällytti rasismiin torjuntaan tarkoitettuja toimenpiteitä laajempiin syrjinnän vastaisiin toimintalinjoihin. Ne voivat myös kehittää strategioita rasismiin erityisiin ilmenemismuotoihin puuttumiseksi, kuten antisemitismin vastaisia strategioita.

Huolimatta joistakin positiivisista edistymisaskelista tietopuutteiden korjaamiseksi kansallisella tasolla rasismiin ja rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kokemuksista EU:ssa ei silti ole tarpeeksi tietoa. Luotettavan ja kattavan tiedon puute estää rasismiin vastaisten kansallisten toimintasuunnitelmien tehokkaan suunnittelun,

täytäntöönpanon ja seurannan. Lisäksi se estää EU:ta ja jäsenvaltioita tehokkaasti seuraamasta yhdenvertaisuustilannetta.

Kansallisista ja perusoikeusviraston tiedoista käy jatkuvasti ilmi, että syrjinnän ja ennakkoluuloihin perustuvan väkivallan kokemuksia ei ilmoiteta riittävästi. Tapauksista ilmoittamatta jättäminen heikentää uhrien oikeutta tukeen ja suojaan ja johtaa siihen, että kaikki eivät saa oikeutta yhdenvertaisesti. Se vaarantaa kansallisten viranomaisten pyrkimykset tutkia viharikoksia ja määrätä niistä seuraamuksia.

Rasismien, muukalaisvihan ja muiden suvaitsemattomuuden muotojen torjumista käsittelevän EU:n korkean tason työryhmä hyväksyi vuonna 2021 keskeiset ohjaavat periaatteet siitä, miten uhreja voidaan kannustaa ilmoittamaan viharikoksista. Periaatteet ovat uhrikeskeisiä, ja niiden tavoitteena on tarjota kehys, jolla kansallisia pyrkimyksiä rikoksesta ilmoittamisen esteiden poistamiseksi voidaan ohjata sellaisten rakenteiden ja prosessien käyttöön ottamiseksi, joilla tuetaan viharikosten tehokasta ilmoittamista. Useat jäsenvaltiot raportoivat erityisistä pyrkimyksistä tehokkaaseen raportointijärjestelmään, kuten kohdennetusta tiedotuksesta ryhmille, jotka ovat vaarassa joutua viharikosten uhriksi; lainvalvontaviranomaisten valmiuksien kehittamisestä ja yhteistyön lisäämisestä.

FRA:N LAUSUNTO 4.4

EU:n jäsenvaltioita pyydetään soveltamaan viharikosten ilmoittamisen kannustamista koskevia keskeisiä ohjaavia periaatteita, jotka voivat toimia myös arviointijärjestelmänä. Sen avulla voidaan tunnistaa kansallisia toimenpiteitä, joilla lisätään viharikoksista ilmoittamisen uhrikeskeisen lähestymistavan suunnittelua ja toteuttamista. Jäsenvaltioiden olisi jatkettava pyrkimyksiään luoda rakenteita, jotka helpottavat ilmoittamista, kuten kolmannen osapuolen tarjoamia ilmoituspalveluita sekä lainvalvontaviranomaisten valmiuksien kehittämistä mahdollisten viharikosten tunnistamiseksi ja kirjaamiseksi. Niiden olisi myös lisättävä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen ja uhrien tukijärjestöjen kanssa sekä osallistuttava räätälöityihin tiedotustoimiin, jotta tavoitetaan henkilöt, jotka ovat vaarassa joutua viharikoksen uhriksi.

5

ROMANIEEN YHDENVERTAISUUS JA OSALLISUUS

European unioni antoi vuonna 2021 romanien yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista koskevan suosituksen. Se kehottaa EU:n jäsenvaltioita hyväksymään romaneja koskevat kansalliset strategiakehykset ja tekemään kaikkensa, jotta EU:n uuden romaneja käsittelevän strategisen kehyksen tavoitteet saavutetaan vuoteen 2030 mennessä. EU ja jäsenvaltiot laativat useita aloitteita romanien ja traveller-väestön osallistamiseksi strategioiden laatimiseen ja kuulivat asianomaisia sidosryhmiä, kuten tasa-arvoelimiä ja kansallisia ihmisoikeusinstituutioita.

EU on ottanut romanien osallistamisen osaksi useita poliittisia ja lainsäädäntöasiakirjoja. Useimmat jäsenvaltiot eivät kuitenkaan ole ottaneet romanien osallisuutta osaksi kansallisia päästrategioitaan ja -toimenpiteitään tärkeimmillä politiikanaloilla, kuten työllisyydessä, koulutuksessa, terveydenhuollossa ja asumisessa.

Vuonna 2021 romanien ja traveller-väestön perusoikeuksia ei edelleenkään kunnioiteta täysimääräisesti. Romanivastaisuus, syrjintä, köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen sekä viharikokset ja vihapuhe vaikuttavat edelleen suhteettomaan määrään romaneja ja traveller-väestöä EU:ssa. Covid-19-pandemian kitkemiseen tarkoitetut toimenpiteet lisäsivät näitä ongelmia entisestään.

Euroopan unionin neuvosto hyväksyi 12. maaliskuuta 2021 suosituksen romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta ja kehotti jäsenvaltioita hyväksymään romaneja koskevat kansalliset strategiakehykset syyskuuhun 2021 mennessä. Ainoastaan 11 jäsenvaltiota toimitti tarkastetut kansalliset strategiansa vuoden 2021 loppuun mennessä.

EU kannustaa jäsenvaltioita sisällyttämään romanit ja traveller-väestön kaikkiin poliittisiin ja lainsäädäntöasiakirjoihin, joiden katsotaan tukevan ja suojelevan haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä. EU:n uudessa romaneja käsittelevässä strategisessa kehyksessä asetetaan seitsemän tavoitetta ja niihin liittyviä tavoitteita, jotka on saavutettava vuoteen 2030 mennessä. Niissä keskitytään romanivastaisuuden ja syrjinnän torjumiseen sekä romanien kokonaisvaltaisen osallistumisen ja osallisuuden edistämiseen yhdistämällä yleisiä ja kohdennettuja toimintalinjoja.

Useimmat jäsenvaltiot toimittivat strategiansa myöhässä, ja usein niissä ei otettu huomioon aiempia strategioita tai aiempia strategioita ei ollut arvioitu. Pyrkimystä kuulla kansalaisyhteiskuntaa ja tasa-arvoelimiä lisättiin, mutta on vähän todisteita romanien ja kiertävien ryhmien merkityksellisestä osallistumisesta uusien strategioiden suunnitteluun ja täytäntöönpanoon. Ainoastaan 11 jäsenvaltiota on perustanut kansallisen romanifoorumin, jotta kansalaisyhteiskunta voisi osallistua entistä tehokkaammin vuonna 2021.

FRA:N LAUSUNTO 5.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi ensisijaisesti pantava täytäntöön romaneja koskevat kansalliset strategiakehykset. Niihin olisi sisällyttävä konkreettisia ja mitattavissa olevia tavoitteita, jotta varmistetaan tehokas seuranta ja tiedonkeruu. Jäsenvaltioiden olisi harkittava muiden EU-maiden lupaavia käytäntöjä ja hyödynnettävä perusoikeusviraston ja romanien asioita käsittelevän työryhmän tarjoamaa neuvontaa. Jäsenvaltioiden olisi edistettävä romanien kansalaisjärjestöjen valmiuksien kehittämistä ja järjestelmällisesti kutsuttava ne osallistumaan romanien osallistamista lisäävien toimenpiteiden suunnitteluun, täytäntöönpanoon ja seurantaan.

FRA:N LAUSUNTO 5.2

Jäsenvaltioiden olisi harkittava toimenpiteitä romaneihin ja traveller-väestöön kohdistuvien syrjivien asenteiden torjumiseksi lainvalvonnan alalla. Tällaisiin toimenpiteisiin voisi kuulua esimerkiksi lainvalvonta-alan ja oikeusalan ammattilaisten koulutus. Siinä hyödynnettäisiin perusoikeusviraston laatimia ohjeita ja EU:n lainvalvontakoulutusviraston ja perusoikeusviraston koulutusaloitteita sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön ja demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston koulutusaloitteita. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että riippumattomat elimet tutkivat nopeasti poliisiväkivaltatapaukset, joissa romaneja on osallisina, ja että uhreja avustetaan ilmoittamaan poliisiin virkavirheistä.

EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään kaikenlainen syrjintä, joka perustuu etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään tai kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen. EU:n lainsäädännössä on vuodesta 2000 edistetty yhdenvertaista kohtelua ja kielletty suora ja välillinen syrjintä (rodusta riippumattonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY)).

Perusoikeusvirasto kehotti vuoden 2021 perusoikeusraportissaan EU:n jäsenvaltioita ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin poliisien syrjivien asenteiden estämiseksi ja kitkemiseksi. Se kehotti myös lainvalvontaviranomaisia laatimaan erityisiä, käytännöllisiä ja käyttövalmiita ohjeita poliisien harjoittaman syrjivän etnisen profiloinnin estämiseksi. Nämä ohjeet olisi sisällytettävä pysyväisohjeisiin ja käytäntösuunnitelmiin, ja niistä olisi tiedotettava järjestelmällisesti etulinjan poliiseille.

Poliisien harjoittama etniseen alkuperään tai rotuun perustuva profilointi, joka kohdistuu romaneiksi tai traveller-väestöön kuuluvaksi katsottuihin ihmisiin, on edelleen laajalle levinnyttä. Kielteiset kokemukset poliisista heikentävät luottamusta julkisiin viranomaisiin, mikä käy ilmi perusoikeusviraston vuonna 2021 julkaisemasta tutkimuksesta. Vuonna 2021 raportoitiin kahdesta kuolettavasta romanimiesten ja poliisiviranomaisten välisestä välikohtauksesta kahdessa jäsenvaltiossa. Euroopan komission kertomuksessa Euroopan parlamentille rodusta riippumattonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin täytäntöönpanosta pyydetään jäsenvaltioita julkaisemaan poliisin, tarkastuslaitosten ja oikeuslaitosten saamia valituksia koskevat tiedot.

6

TURVAPAikka, VIISUMIT, MAAHANMUUTTO, RAJAT JA INTEGRAATIO

Perusoikeuksien kunnioittaminen ulkorajoilla oli edelleen yksi suurimmista ihmisoikeuksiin liittyvistä haasteista EU:ssa. Väitteitä pakkopalautuksista ja väkivallasta rajoilla esitettiin edelleen. Kuolemantapauksia sattui yhä merellä ja maalla, samoin kuin viivytyksiä turvallisten satamien osoittamisessa mereltä pelastetuille siirtolaisille. Palauttamiseen liittyvä säilöönnotto ja turvapaikan hakemiseen liittyvä säilöönnotto jatkuivat itsepintaisesti, myös osana säilöönnottoa rajoilla koskevia parannettuja toimintalinjoja.

EU työsti sellaisten uusien laaja-alaisten tietojärjestelmien käyttöönottoa, jotka sisältävät perusoikeuksia koskevat suoja-toimet, jotka odotetaan pantavan täytäntöön tehokkaasti.

SEUT-sopimuksen 78 artiklan 1 kohdassa ja EU:n perusoikeuskirjan 18 ja 19 artiklassa kielletään *käännyttäminen* – eli henkilön palauttaminen, jos häntä uhkaa vaino tai vakava haitta – ja joukkokarkotukset. Perusoikeuskirjan 4 artiklassa kielletään kiduttaminen ja muut kaltoinkohtelun muodot. Tämä on ehdoton velvollisuus, josta ei ole poikkeuksia.

Perusoikeuksien kunnioittaminen rajoilla oli edelleen merkittävä haaste EU:ssa vuonna 2021, jolloin tehtiin useita ilmoituksia väitetyistä pakkopalautuksista ja poliisiväkivallasta. Merellä ja maarajoilla puolestaan kuoli 3 402 ihmistä yrittäessään päästä EU:hun. Humanitaarisia pelastusaluksia uhkailtiin, ja niillä oli vaikeuksia löytää turvallinen satama. Pelastettujen siirtolaisten ja pakolaisten annettiin odottaa merellä useita päiviä ja pidempäänkin, mikä vaaransi heidän turvallisuutensa ja fyysisen koskemattomuutensa.

FRA:N LAUSUNTO 6.1

Jäsenvaltioiden olisi harkittava tehokkaiden ja riippumattomien kansallisten rajavalvontamekanismien perustamista saatavilla olevien valitusmekanismien ohella. Tämä tapahtuisi riippumatta muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen nojalla ehdotettuja EU:n sääntöjä koskevien neuvottelujen tuloksesta. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että toimivaltaiset viranomaiset tutkivat väitteet pakkopalautuksista ja kaltoinkohtelusta ripeästi ja tehokkaasti.

FRA:N LAUSUNTO 6.2

Jäsenvaltioiden olisi kussakin yksittäisessä tapauksessa arvioitava muiden keinojen kuin säilöönnoton käyttöä. Kun säilöönnottoon turvautaan viimeisenä keinona, jäsenvaltioiden on kunnioitettava kaikkia perusoikeuskirjassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa edellytetyjä suojatoimia. Maksuton oikeusapu ja yleensäkin oikeustoimet olisi asetettava käytännössä sellaisten säilöönnettujen henkilöiden saataville, jotka odottavat palautusta. Tällöin palauttamismenettelyissä olevat ihmiset voivat käyttää oikeuttaan soveltaa tehokkaita oikeussuojakeinoja perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisesti.

Vaikka perusoikeuskirjan 6 artiklassa, tarkistetun vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin (2013/33/EU) 8 artiklan 2 kohdassa, palauttamisdirektiivin (2008/115/EY) 15 artiklan 1 kohdassa ja Dublin-asetuksen 28 artiklan 2 kohdassa jäsenvaltioita vaaditaan tutkimaan jokaisessa tapauksessa säilöönnottoa lievempiä toimenpiteitä, käytännössä kuitenkin muita vaihtoehtoja käytetään harvoin pakenemisvaaran vuoksi.

Perusoikeuksia koskevat suojatoimet säilöönnoton yhteydessä heikkenivät edelleen vuonna 2021. Tämä johtui siitä, että kun säilöönnottoajat pitenevät, säilöönnotto-olosuhteet olivat riittämättömät, vartijoiden väitettiin kaltoinkohdelleen, vapautenriiston välttämättömyyden ja oikeasuhteisuuden yksittäiset arvioinnit puuttuivat ja haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ei pidetty erillään. Lisäksi jotkin jäsenvaltiot rajoittivat maksuttoman oikeusavun käyttöä.

FRA:N LAUSUNTO 6.3

EU:n ja jäsenvaltioiden olisi tehostettava pyrkimyksiään lisätä tietoisuutta sellaisten henkilöiden oikeuksista ja käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista, joiden tiedot on tallennettu EU:n laaja-alaisiin tietojärjestelmiin, sekä otettava käyttöön tehokkaat valvontamekanismit. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki osallistuvan henkilöstön jäsenet saavat pakollisen perusoikeuksia koskevan koulutuksen.

Perusoikeuskirjan 8 artiklan 2 kohdassa ja EU:n tietosuojalainsäädännössä säädetään oikeudesta käyttää, korjata ja poistaa yksilön omia tallennettuja tietoja. Tämä oikeus taataan yhtä lailla myös vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alan yhteentoimivien laaja-alaisen tietokantojen perustamista koskevissa asetuksissa. EU:n laaja-alaisen tietojärjestelmien, jotka keräävät monenlaisia henkilötietoja, toiminnalla ja yhteentoimivuudella on merkittäviä vaikutuksia perusoikeuksiin, minkä perusoikeusvirasto havaitsi aiemmassa tutkimuksessaan.

Valtuutettujen henkilöstön jäsenten koulutus on lakisääteinen velvollisuus useimpien laaja-alaisia tietojärjestelmiä ja niiden yhteentoimivuutta koskevien säädösten nojalla. EU:n tasolla CEPOL, eu-LISA ja Frontex järjestivät koulutusta vuonna 2021 toimivaltaisten viranomaisten tietämyksen lisäämiseksi järjestelmien käyttöön liittyvistä teknisistä ja liiketoiminnallisista näkökohdista ja vaikutuksista. Perusoikeusvirasto osallistuu tällaiseen koulutukseen perusoikeuksia koskevalla sisällöllä.

7

TIETOYHTEISKUNTA, YKSITYISYYS JA TIETOSUOJA

Vuonna 2021 lainsäädännöllisissä ja toimintapoliittisissa aloitteissa, jotka koskivat uutta teknologiaa, keskityttiin niiden riskien hallintaan, joita elämän kaikilla osa-alueilla lisääntynyt digitalisaatio on luonut. Tekoälyyn ja verkkosisällön moderointiin liittyvät tärkeimmät säädökset olivat huomion kohteena. Pandemian hallintaan liittyvät poikkeustilanteet testasivat tietosuojaperiaatteita käytännössä, samoin kuin turvallisuuteen liittyvien toimenpiteiden kehittäminen.

Huhtikuussa 2021 julkaistu luonnos tekoälyasetukseksi oli ensimmäinen yritys säännellä tekoälyteollisuutta ja samalla ottaa käyttöön perusoikeuksia koskevat suojatoimet. EU:n toimielimet ja jäsenvaltiot työstivät sopimusta tekoälyn hyväksyttävän käytön laajuudesta ja rajoista. Samaan aikaan tietosuojaa ja yksityisyyden suojaa koskevia oikeuksia piti johdonmukaisesti vahvistaa, kun oli kyse yksilöiden suojelemaan tarkoitetuista toimenpiteistä niin pandemian osalta kuin rikollisen toiminnan torjumiseksi. Tämä noudatti mallia, joka on tunnustettu kaikissa perusoikeusviraston perusoikeusraporteissa joka vuosi vuodesta 2014 alkaen.

Vuonna 2021 asiantuntijat ja kansalaisyhteiskunta EU:n ja kansallisella tasolla esittivät laajasti huomautuksia perusoikeuksia koskevien riittävien suojatoimien sisällyttämisestä luonnokseen tekoälyä koskevaksi EU:n asetukseksi. Se käy edelleen läpi useita iteraatioita, jotka käsittelevät vaihtelevasti eri perusoikeuksia koskevia huolenaiheita. Luonnos sisältää kannustavia perusoikeuksia koskevia viittauksia, mutta muun muassa Euroopan tietosuojaneuvosto ja Euroopan tietosuojavaltuutettu, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot, kansalaisjärjestöt ja tieteenharjoittajat ovat tunnistaneet yleisiä huolenaiheita. Niitä ovat esimerkiksi kiellettyjen tekoälysovellusten luokka ja mahdollinen tarve sisällyttää ylimääräisiä tekoälyjärjestelmiä, kuten yksityinen kansalaisten pisteyttäminen; suuri riippuvuus yritysten itse suorittamista arvioinneista, kun on kyse tekoälyn korkean riskin käytöstä, ja tarve vahvistaa valvontamekanismeja ja -elimä, joille kyseinen työ on annettu.

FRA:N LAUSUNTO 7.1

EU:n lainsäätäjän olisi varmistettava, että tulevassa tekoälysäädöksessä kunnioitetaan perusoikeuksia ottamalla tarvittaessa huomioon Euroopan tietosuojaneuvoston / Euroopan tietosuojavaltuutetun, kansalaisjärjestöjen ja muiden tunnistamat puutteet. EU:n lainsäätäjän olisi erityisesti varmistettava, että eri riskiluokkien käyttötapausten soveltamisala on selvä ja että tarjotaan riittävästi ohjausta ja suojelemaan – kun on kyse perusoikeuksien kunnioittamisesta – monenlaisten käyttöyhteyksien osalta. Tukeutumista itsearviointiin, mikä on kyllä tervetullut ensi askel, olisi vahvistettava sellaisten itsenäisten elinten harjoittamalla tehokkaalla valvonnalla, joilla on riittävästi resursseja ja tarvittava kokemus perusoikeuksien alalta.

FRA:N LAUSUNTO 7.2

EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden, jotka sääntelevät digitaalisia palveluita, olisi varmistettava, että sisällön liian suuri tai liian vähäinen poistaminen estetään ja että moderointikäytännöt eivät ole suhteettomia, jotta ei puututa sananvapautta, tiedonsaantia ja syrjimättömyyttä koskeviin oikeuksiin. Kun otetaan huomioon näyttöön perustuvan valvonnan tärkeys tehokkaassa ja perusoikeuksien mukaisessa verkkosisällön moderoinnissa, EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että asiaankuuluva oikeudellinen kehys sallii tieteenharjoittajien ja kansalaisyhteiskunnan asiantuntijoiden päästä tietoihin ja tehdä tutkimusta lakisääteisesti.

Laittoman sisällön, myös vihapuheen, levittäminen verkossa on uhka perusoikeuksille. Tässä yhteydessä ehdotukset säännellä digitaalisia palveluita EU:n ja kansallisella tasolla ovat lupaava kehityssuunta. Kuten useat sidosryhmät (Euroopan tietosuojavaltuutettu, Euroopan tietosuojaneuvosto, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot, tietosuojaviranomaiset ja kansalaisjärjestöt) ovat korostaneet, verkossa tarjottujen sisällön ja palveluiden sääntely luo myös haasteita perusoikeuksien, kuten yksityisyyden suojaa ja tietosuojaa koskevien oikeuksien suojelulle. Näitä oikeuksia ovat sananvapautta ja tiedonvälitystä koskevat oikeudet sekä syrjintäkieltoa koskeva oikeus (perusoikeuskirjan 7, 8, 11 ja 21 artikla).

Niin kansalliset lainsäädäntöaloitteet kuin luonnos digipalvelusäädökseksi ovat aiheuttaneet monenlaisia mielipiteitä ja kritiikkiä. Niiden arviointi paljastaa tiettyjä yhteisiä huolenaiheita. Huolenaiheita ovat muun muassa tarve varmistaa, että verkkosisällön moderointiin tarkoitettujen toimenpiteiden ovat oikeasuhteisia, ja tehokkaiden valvontamekanismien varmistamisen tärkeys.

Lisäksi tutkimus on tärkeää, jotta voidaan ymmärtää, kuinka verkkosisältöä voidaan moderoida ilman käyttäjien oikeuksien suojan vaarantamista. Tämä edellyttää pääsyä digitaalisten alustojen toimintaa koskeviin tietoihin perusoikeuksiin kohdistuvien vaikutusten osalta. Silti jotkin suuret alustat estivät kansalaisjärjestöjen ulkopuolisia asiantuntijoita tekemästä perusoikeuksiin liittyvää tutkimusta vuonna 2021 kieltämällä pääsyn tietoihinsa.

Kansalaisten suojeleminen eriluonteisilta uhkilta – muun muassa pandemialta, verkossa olevalta laittomalta sisällöltä ja kyberrikollisyydeltä – on aikeena hyvä. Kuitenkin EU:n toimielimet ja jäsenvaltiot ovat esittäneet tämän tavoitteen osalta sellaista lainsäädäntöä tai harkitsevat sitä parhaillaan, joka voi vaikuttaa perusoikeuksiin, erityisesti yksityisyyden suojaan ja tietosuojaa koskeviin oikeuksiin (perusoikeuskirjan 7 ja 8 artikla).

Covid-19-todistusten kehittäminen aiheutti tietosuojaan liittyviä haasteita, joita useimpien jäsenvaltioiden tietosuojalaitokset ja kansalaisjärjestöt korostivat. Huolimatta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen viimeaikaisesta joukkovalvontaa koskevasta oikeuskäytännöstä ja Euroopan unionin tuomioistuimen tietojen säilyttämistä koskevasta oikeuskäytännöstä jäsenvaltiot ovat jatkaneet sellaisten lainsäädäntöehdotusten tekemistä, joiden tavoitteena on vahvistaa valvontaa ja tietojen säilyttämistä mutta joihin ei sisälly riittäviä perusoikeuksia koskevia suoja-toimia. Vaikka yksilöiden terveyden ja turvallisuuden suojeleminen on oikeutettu tavoite, asiantuntijat ovat osoittaneet tarpeen täyttää asianmukaiset tarpeellisuus- ja suhteellisuusperusteet. Näin voidaan varmistaa, että mitkään toimenpiteet eivät loukkaa yksityisyyden suojaa ja tietosuojaa koskevia oikeuksia tai muita perusoikeuksia.

FRA:N LAUSUNTO 7.3

EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että missä tahansa uusissa ehdotetuissa lainsäädäntöaloitteissa, joiden tavoitteena on edistää yksilöiden turvallisuutta, olipa kyse sitten poikkeustilanteesta tai muusta tilanteesta, kunnioitetaan perusoikeuksia. Oikeudellisissa toimenpiteissä, jotka on toteutettu covid-19-pandemian torjumiseksi tai turvallisuuden vahvistamiseksi kansallisia uhkia vastaan, olisi erityisesti varmistettava, että asianmukaiset suoja-toimet on toteutettu, jotta tietosuojaa ja yksityisyyden suojaa koskevia oikeuksia voidaan suojelella. Tällaisten toimenpiteiden olisi oltava lakisääteisiä, välttämättömiä ja oikeasuhteisia demokraattisessa yhteiskunnassa. Riippumattomien valvontamekanismien osalta olisi varmistettava, että tällaisia toimenpiteitä tarkastellaan säännöllisesti. Yksilöiden olisi voitava valita kyseisistä toimenpiteistä, ja heidän saatavillaan tulisi olla tehokkaita oikeussuojakeinoja.

8

LAPSEN OIKEUDET

Vuonna 2021 covid-19-pandemia aiheutti edelleen haasteita lasten oikeuksille. Maaliskuussa 2021 Euroopan komissio esitti ensimmäistä kertaa lapsen oikeuksia koskevan EU:n strategian kuudella aihealueella, joita ovat muun muassa lasten sosioekonominen osallisuus; terveys ja koulutus; lasten osallistumisen edistäminen ja lapsiin kohdistuvan väkivallan torjuminen. Strategiaa täydentää eurooppalainen lapsitakuu, joka on toinen merkittävä välitavoite lasten köyhyyteen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen puuttumisessa.

Turvapaikkaa hakevien lasten määrä lisääntyi merkittävästi, mutta tulenarka tilanne rajoilla aiheutti vakavia haasteita. Lapsisiirtolaisten säilöönotto jatkui useissa jäsenvaltioissa, myös tapauksissa, joissa henkilön ikää ei ollut vielä määritetty. Haasteet menettelytakeita koskevan direktiivin täytäntöönpanossa jatkuivat useissa jäsenvaltioissa ja kansainväliset seurantaelimet esittivät huolensa lain kanssa selkkauksiin joutuneiden lasten säilöönotto-oloista.

FRA:N LAUSUNTO 8.1

Euroopan komissio voisi harkita kohdennetun tuen ja ohjauksen tarjoamista jäsenvaltioille eurooppalaisen lapsitakuun ja lapsen oikeuksia koskevan EU:n strategian täytäntöönpanoa varten. Siihen voisi sisältyä täytäntöönpanoa ja seuranta koskevien hyvien käytäntöjen vaihdon helpottaminen.

Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että niiden kansallisilla toimintasuunnitelmissa, joilla pannaan täytäntöön eurooppalainen lapsitakuu ja lapsen oikeuksia koskeva EU:n strategia, on riittävästi resursseja ja että ne käsittelevät haavoituvimmassa asemassa olevia lapsia erityisesti covid-19-pandemian vaikutusten osalta.

Euroopan komission ja jäsenvaltioiden olisi jatkettava lasten mielenterveyteen kohdistuvien pandemian vaikutusten arviointia ja kehitettävä toimenpiteitä, joilla estetään myöhemmät kielteiset seuraukset.

Covid-19-pandemia vaikutti edelleen monenlaisiin lasten oikeuksiin, joita Euroopan unionin perusoikeuskirjassa suojellaan, kuten koulutusta koskevaan oikeuteen (14 artikla) ja heidän hyvinvointinsa kannalta tarpeellista suojelua ja hoivaa koskevaan oikeuteen (24 artikla). Sellaisten lasten osuus EU:n 27 jäsenvaltiossa, joita uhkaa köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen, kasvoi vuodesta 2019 (22,2 %) vuoteen 2020 (24,2 %) Eurostatin viimeisimpien tilastojen mukaan.

Vuonna 2021 Euroopan unionin neuvosto hyväksyi eurooppalaisen lapsitakuun. Tällä järjestelmällä estetään ja torjutaan lasten köyhyyttä ja varmistetaan kaikkien, myös haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kuuluvien, lasten pääsy peruspalveluihin. Monet sidosryhmät ja kansalaisyhteiskunta suhtautuivat myönteisesti takuuseen. Jäsenvaltioiden on otettava se osaksi kansallisia toimintasuunnitelmia vuonna 2022.

Euroopan komissio esitti ensimmäisen lapsen oikeuksia koskevan EU:n strategian. Siinä määritetään useita toimenpiteitä aloilla, joihin covid-19-pandemia myös vaikutti.

Vuonna 2021 jäsenvaltiot jatkoivat taloudellisen avun sekä sosiaalisen suojelun ja erityisten koulutukseen liittyvien toimenpiteiden tarjoamista vähimmäistään covid-19-pandemian aiheuttamia kielteisiä seurauksia. Pandemian vaikutus lasten mielenterveyteen herätti huolta, vaikka sen laajuutta ei vielä tiedetä kokonaan.

Turvapaikkaa hakevien lasten ja ilman huoltajaa olevien lasten määrä kasvoi vuonna 2021 merkittävästi. Vuonna 2020 heitä oli alle 130 000, mutta vuonna 2021 jo lähes 167 000. Maahanmuuttajalapsilla on oikeus suojeluun YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen, Euroopan ihmisoikeussopimuksen, perusoikeuskirjan ja EU:n lainsäädännön, kuten vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin, nojalla. Maahanmuuttajalapsset joutuivat kohtaamaan kuitenkin usein hälyttäviä olosuhteita joissakin jäsenvaltioissa ja EU:n rajoilla.

Pakkopalautukset ja väkivallan käyttö ainakin seitsemässä EU:n jäsenvaltiossa ovat niin ikään vaikuttaneet perheidensä kanssa tuleviin lapsiin ja ilman huoltajaa oleviin lapsiin. YK:n järjestöt, kansalaisyhteiskunta ja Euroopan neuvosto ovat tuominneet tilanteen.

Perheidensä kanssa tulevien lasten ja ilman huoltajaa olevien lasten säilöönotto jatkuu useissa jäsenvaltioissa, muun muassa hakijoiden iän arvioinnin aikana. Lasten säilöönottoa olisi käytettävä ainoastaan poikkeuksellisenä viimeisenä mahdollisena keinona EU:n lainsäädännön mukaisesti. Maaliskuussa 2021 hyväksytyssä lapsen oikeuksia koskevassa EU:n strategiassa ehdotetaan useita toimenpiteitä, muun muassa vaihtoehtojen kehittämistä maahanmuuttajalasten säilöönnotolle.

FRA:N LAUSUNTO 8.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että perheidensä kanssa tuleville lapsille ja ilman huoltajaa oleville lapsille tarjotaan asianmukaiset vastaanotto-olot. Euroopan komission olisi tuettava jäsenvaltioita vaihtoehtojen kehittämisessä säilöönnotolle yhtenä toimenpiteistä, jotka esitetään lapsen oikeuksia koskevassa EU:n strategiassa.

FRA:N LAUSUNTO 8.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava vaihtoehtoja rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen lasten säilönotolle, kun ne pyrkivät panemaan täytäntöön menettelytakeista annetun EU:n direktiivin ja muut kansainväliset ja kansalliset säädökset. Väitteet vapautensa menettäneiden lasten huonoista olosuhteista tai huonosta kohtelusta olisi tutkittava ja korjattava kokonaan. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että lasten kanssa rikosoikeusjärjestelmässä toimivat ammattilaiset osallistuvat koulutukseen, joka koskee lain kanssa tekemisiin joutuneiden lasten ja vapautensa menettäneiden lasten oikeuksia.

Perusoikeuskirjan 48 artiklassa taataan syyttömyysolettamaa ja oikeutta puolustukseen koskevat merkittävät suojatoimet. Perusoikeuskirjan 24 artiklassa edellytetään, että lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon.

Rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetussa direktiivissä ((EU) 2016/800) esitetään useita lain kanssa selkkauksiin joutuneen lapsen vapauden riistoa koskevia rajoituksia. Siinä myös säädetään vähimmäisehdot heidän kohtelulleen, kuten pääsy terveydenhuoltoon, fyysinen ja henkinen kehitys, koulutus ja säännöllinen liikunta ja heidän oikeutensa perhe-elämään. Perusoikeuskirjassa kielletään kaikenlainen kidutus tai epäinhimillinen tai halventava kohtelu tai rangaistus (4 artikla). Useat kansainväliset seurantaelimet kuitenkin toivat esiin vapautensa menettäneiden lasten epäasianmukaisen kohtelun joissakin jäsenvaltioissa vuonna 2021.

Lainsäädännön uudistaminen menettelytakeista annetun direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä jatkui vuonna 2021. Uudistamisen määräaika oli kesäkuussa 2019. Seitsemää jäsenvaltiota vastaan vuonna 2019 käynnistetyt rikkomusmenettelyt olivat kuitenkin edelleen käsiteltävinä. Useat jäsenvaltiot alkoivat muuttaa rikosoikeudellisia lakejaan vuonna 2021 siten, että painopiste on säilönoton vaihtoehdoissa ja erityisten nuorisotuumioistuinten perustamisessa.

9

OIKEUSSUOJAN SAATAVUUS

Tässä luvussa keskitytään kahteen laaja-alaiseen aiheeseen: uhrin oikeuksiin uhrien erityisluokkien osalta ja oikeuslaitoksen riippumattomuuteen. Oikeuslaitoksen riippumattomuus on erityisen tärkeää oikeusvaltioperiaatteen kannalta.

EU jatkoj uhrien oikeuksien vahvistamista vuonna 2021. Uhrien oikeuksia käsittelevässä foorumissa Euroopan komissio jatkoi keskustelua siitä, kuinka uhrien oikeuksia koskeva direktiivi liittyy eri uhriluokkiin. Jäsenvaltiot hyväksyivät uusia lainsäädännöllisiä/ poliittisia toimenpiteitä, joilla vahvistetaan kaikkien rikosten uhrien yhtäläisiä oikeuksia ja erityisesti sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten oikeuksia.

Oikeusvaltioperiaatteen noudattamista koskevia huolenaiheita tuli lisää erityisesti oikeuslaitoksen riippumattomuuden osalta. Puutteita oli edelleen useissa EU:n jäsenvaltioissa. Mekanismi, jolla EU:n varojen jakaantuminen muuttuu ehdolliseksi, tuli voimaan, joten toimenpiteet seuraamusten määräämiseksi oikeusvaltioperiaatteen rikkomisesta ovat vähitellen muotoutumassa.

Uhrien oikeuksia koskevan direktiivin 8 ja 9 artiklassa taataan jokaiselle rikoksen uhrille oikeus asianmukaisiin tukipalveluihin. Jäsenvaltioiden rikosoikeudellisissa järjestelmissä on velvollisuus varmistaa, että saatavilla on riittävästi tukipalveluita, jotka täyttävät määritellyt toimintavaatimukset.

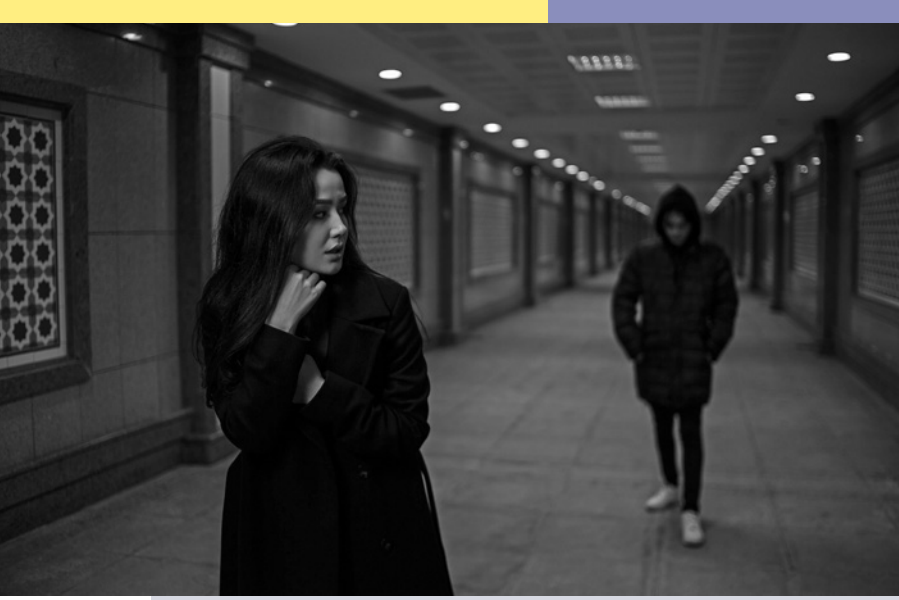
Tukijärjestöjen verkko on edelleen hajanainen ja epätäydellinen monissa jäsenvaltioissa. Tämän vuoksi poliisin on usein vaikea arvioida, mitkä tukijärjestöt ovat saatavilla ja asianmukaisimpia yksittäisille uhreille. Tämä käy ilmi perusoikeusviraston tutkimuksesta vuodelta 2021. Tällainen tilanne johtaa joissakin jäsenvaltioissa siihen, että ihmiskaupan uhreille tai kotiväkivallan tai seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuneille naisille on tarjolla laajasti palveluja, kun taas toisille uhreille, kuten rasistisen, homofobisen tai tilanneväkivallan, kuten omaisuusrikosten, uhreille on rajatusti saatavilla uhrien tukipalveluita.

Tämän lisäksi harvoilla jäsenvaltioilla on rekisteriä akkreditoituista uhrien tukipalveluista, mikä käy ilmi perusoikeusviraston vuoden 2021 kattavasta tutkimuksesta. Tällainen rekisteri helpottaisi poliisin ja rikosoikeusviranomaisten päätöstä siitä, mihin palveluihin voidaan ottaa yhteyttä, kun tarvitaan tietyt standardit täyttyviä uhrien tukipalveluja.

FRA:N LAUSUNTO 9.1

Uhrien oikeuksia koskevan direktiivin mukaisesti EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikilla rikoksen uhreilla – rikoksen tyyppistä riippumatta – on pääsy järjestöön, joka tarjoaa tukipalveluita. Uhrien tukipalveluiden tarjoamisen olisi perustuttava laatustandardeihin, esimerkiksi sertifiointi- tai akkreditointiprosessiin, jolla varmistetaan, että tarjotut tukipalvelut täyttävät määritellyt toimintastandardit.

FRA:N LAUSUNTO 9.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi perustettava vankka oikeusperusta poliisin ilman uhrin suostumusta tai hakemusta antamille välittömille lähestymiskielloille Istanbulin yleissopimuksen mukaisesti. Lisäksi jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että lainvalvontaviranomaiset antavat kyseisiä lähestymiskieltoja kaikissa asianmukaisissa tapauksissa, että rikoksentehtäjien kieltojen noudattamista valvotaan tarkasti ja että noudattamatta jättämisestä määrätään seuraamuksia määrätietoisesti.

Istanbulin yleissopimuksen 50 ja 52 artiklan mukaisesti jäsenvaltioiden, jotka ovat ratifioineet sopimuksen, edellytetään varmistavan, että poliisit pystyvät tarjoamaan ja haluavat tarjota välitöntä ja luotettavaa suojaa uhreille antamalla välittömiä lähestymiskieltoja. Joidenkin jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmissä ei kuitenkaan edelleenkään ole välittömiä lähestymiskieltoja, kun taas toisten jäsenvaltioiden poliisit eivät ole halukkaita käyttämään niitä. Tämä käy ilmi perusoikeusviraston vuonna 2021 tuottamista tiedoista. Joissakin jäsenvaltioissa kuitenkin annetaan välittömiä kieltoja, mutta sen varmistamiseksi ei tehdä paljonkaan, noudattavatko väkivaltarikolliset niitä luotettavasti.

FRA:N LAUSUNTO 9.3

EU:n jäsenvaltioiden on varmistettava, että niiden oikeuslaitokset pysyvät riippumattomina ja puolueettomina. Näin voidaan taata, että EU:n lainsäädännön kannalta olennaiset asiat päätetään oikeusvaltioperiaatteen ja perusoikeuksien, myös perusoikeuskirjan 47 artiklan, mukaisesti. EU:n jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava, että tuomareita ja syyttäjiä ei uhkailla kurinpidollisilla toimenpiteillä siitä syystä, miten he suorittavat tuomiovallan käyttöön liittyviä tehtäviään.

Riippumaton oikeuslaitos on oikeusvaltioperiaatteen ja oikeussuojan saatavuuden kulmakivi (Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 19 artikla, Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 67 artiklan 4 kohta ja EU:n perusoikeuskirjan 47 artikla). Ulkoisten tekijöiden, kuten hallituksen tai median, lisäksi sisäiset mekanismit jäykässä oikeushallinnossa, jossa syyttäjiä tai tuomareita painostetaan, voivat uhata kyseistä riippumattomuutta. Tämä selvisi unionin tuomioistuimen vuoden 2021 tuomioista asioissa, jotka koskivat Puolan ja Unkarin tuomioistuimia.

Tämä vaara liittyy erityisesti kurinpidollisiin valvontatoimenpiteisiin. Jos tällaisia toimenpiteitä käytetään tuomareita ja syyttäjiä vastaan, on huolehdittava siitä, että ne eivät vaikuta tuomiovallan käyttöön liittyvien tehtävien hoitamiseen.

10

KEHITYS VAMMAISYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA

Euroopan komissio julkaisi uuden EU:n vammaisstrategian vuosille 2021–2030. Yhteisiä säännöksiä koskeva asetus hyväksyttiin virallisesti. Siinä otettiin käyttöön tiukat kriteerit, joilla varmistetaan, että EU:n rahoitus noudattaa yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista (vammaisyleissopimusta). Vammaisten henkilöiden rautatiematkustamisen oikeuksia vahvistettiin. Euroopan parlamentin kertomus vammaisten ihmisten oikeuksista vetoomuksista saaduista opetuksista antoi lisätietoa alueista, joissa olisi parannettavaa sekä unionissa että jäsenvaltioissa.

Covid-19-pandemia lisäsi kuolleisuutta ja sairastuvuutta vammaisten henkilöiden keskuudessa. Kaltoinkohtelua koskevat ilmoitukset lisäsivät vaatimuksia laitoshoidon kiireellisestä purkamisesta. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean päätös vammaisten lasten erilliskoulutuksesta korosti tarvetta täysin osallistavalle koulutukselle perusasteen ja keskiasteen koulutuksessa.

Jäsenvaltiot etenivät kohti esteettömyyttä koskevan uuden eurooppalaisen säädöksen täytäntöönpanoa. Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpano voimassa olevien EU:n direktiivien soveltamisalaa pidemmälle eteni yhä epätasaisesti. Kaikissa jäsenvaltioissa on nyt vammaisyleissopimuksen seurantaelin.

Vammaisyleissopimuksen 19 artiklassa ja EU:n vammaisstrategiassa vuosille 2021–2030 edellytetään vammaisten henkilöiden laitoshoidon purkamista. Vammaisstrategian käyttöönotto lisää painetta laitoshoidon purkamista koskevan prosessin loppuunsaattamiselle EU:ssa. Tätä prosessia helpottavat komission jäsenvaltioille antamat ohjeet, jotka koskevat parannuksia itsenäisesti elämisessä ja yhteisöön kuulumisessa. Ohjeet on tarkoitus julkaista vuonna 2023.

FRA:N LAUSUNTO 10.1

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi kiireellisesti nopeutettava pyrkimyksiään purkaa laitoshoido, myös käyttämällä EU:n varoja asianmukaisesti ja seuraamalla niiden käyttöä. Näin voidaan varmistaa, että vammaiset henkilöt voivat elää itsenäisesti ja kuulua yhteisöön. Tämä on erityisen tärkeää, jotta estetään vammaisten henkilöiden oikeuksien uudet rikkomiset tulevien pandemioiden aikana tai muissa vastaavissa poikkeustilanteissa, joiden vaikutukset ovat samanlaiset.

Vuonna 2021 annetussa yhteisiä säännöksiä koskevassa asetuksessa ((EU) 2021/1060) säädetään ehdot ja menettelyt kahdeksalle EU:n rahastolle. Rahoitus liitetään nimenomaisesti vammaisyleissopimuksen noudattamiseen. Asetuksessa jäsenvaltioita edellytetään luomaan järjestelyjä, joilla varmistetaan, että esteettömyyspolitiikka, -lainsäädäntö ja -standardit otetaan asianmukaisesti huomioon ohjelmien valmistelussa ja täytäntöönpanossa. Siinä edellytetään myös, että vammaisjärjestöt osallistuvat rahoitussykliin kokonaisuudessaan ja että vammaisyleissopimuksen täytäntöönpano ja soveltaminen on mahdollistava edellytys EU:n rahastojen käytölle.

Mikä tärkeintä, yhteisiä säännöksiä koskevalla asetuksella voidaan näin ollen varmistaa, että EU:n varoja ei käytetä laitosten elämisen vakiinnuttamiseen tai muutoin laajentamiseen (esimerkiksi yhteisrahoittamalla kyseisten laitosten kunnostamista). Sen tavoitteena on varmistaa, että varoilla edistetään laitoshoidon purkamista koskevaa prosessia (esimerkiksi yhteisrahoittamalla uusia rakenteita ja palveluja, jotka mahdollistavat tuetut elämämuodot yhteiskunnassa).

Covid-19-pandemia on osoittanut, että laitoshoidon on purettava kiireellisesti. Pandemia aiheuttaa vammaisille henkilöille muita suuremman fyysisen riskin. Myös heidän henkinen hyvinvointinsa on muita suuremmissa vaaroissa, jos he asuvat laitoksessa, koska heillä on suurempi sosiaalisen eristyneisyyden riski.

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdassa edellytetään, että kaikki EU:n jäsenvaltiot perustavat itsenäisen seurantaelimen. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ja unioni ovat perustaneet elimen, joten vuosi 2021 on historiallinen, koska silloin tämä vammaisyleissopimuksen seurannan merkittävä virstanpylväs saavutettiin kokonaan.

Tässä ja perusoikeusraportin aiemmissa versioissa kerrotun mukaisesti haasteita on edelleen kyseisten elinten toiminnassa. Nämä koskevat muun muassa riittämätöntä rahoitusta, tiloja ja henkilöresursseja. Samaan aikaan pandemia on muistuttanut tarpeesta lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä on kyseisten elinten ydintoimintaa. Uudessa yhteisiä säännöksiä koskevassa asetuksessa kansallisille elimille suunniteltu asema, myös vammaisyleissopimuksen noudattamisen valvonta EU:n rahoituksen eri vaiheissa, edellyttää lisäresursseja kyseisille elimille.

FRA:N LAUSUNTO 10.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että ne osoittavat riittävästi henkilö- ja taloudellisia resursseja elimille, jotka ne nimittävät 33 artiklan 2 kohdan mukaisesti seurantaelimiksi. Niiden olisi pyrittävä luomaan tiiviitä kumppanuuksia kyseisten elinten kanssa asiaankuuluvien toimintalinjojen ja EU:n rahoituksen suunnittelussa, seurannassa ja täytäntöönpanossa. Niiden olisi lisäksi varmistettava, että kyseisillä elimillä on riittävästi resursseja, jotta ne voivat hoitaa tehtävänsä vaikuttavasti ja tehokkaasti etenkin unionin toimintapoliittisen syklin ja rahoitus-syklin osalta.

FRA:N LAUSUNTO 10.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi nopeutettava verkkopalveluiden saavutettavuutta koskevan direktiivin ja esteettömyyttä koskevan eurooppalaisen säädöksen täytäntöönpanoa. Niiden olisi pyrittävä varmistamaan esteettömyys alueilla, joita ei ole vielä yhdenmukaistettu EU:n lainsäädännöllä. Näin vammaiset henkilöt voisivat osallistua täysimääräisesti elämän kaikkiin eri alueisiin ja he voisivat käyttää yleisölle avoimia tai tarjottavia järjestelyitä ja palveluita yhdenvertaisesti muiden kanssa.

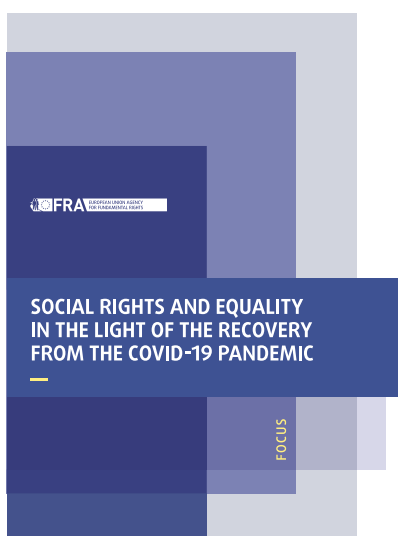
Vammaisyleissopimuksen 9 artiklassa edellytetään, että sen osapuolet toteuttavat tarvittavat toimenpiteet varmistamaan vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin kaupunki- ja maaseutualueilla.

Pandemian myötä paljastui puutteita tietojen toimittamisessa vammaisille henkilöille. Monia julkisia verkkosivustoja on vieläkin parannettava, vaikka verkkopalveluiden saavutettavuutta koskeva direktiivi on jo hyväksytty. Esteettömyyttä koskevan eurooppalaisen säädöksen täytäntöönpano on edelleen alkuvaiheessa. Esteettömyyteen liittyviä haasteita on edelleen äänestys-, tuomioistuin- ja liikennealalla.

Vuonna 2021 perusoikeuksien suojelussa tapahtui sekä edistystä että takaiskuja. FRA:n raportissa *Fundamental Rights Report 2022* (Vuoden 2022 perusoikeusraportti) tarkastellaan tärkeimpiä asiaan liittyviä tapahtumia EU:ssa vuoden 2021 tammi- ja joulukuun välisenä aikana ja esitetään yleiskatsaus niihin liittyviin FRA:n lausuntoihin. Raportissa kerrotaan saavutuksista ja jäljellä olevista huolenaiheista ja kartoitetaan keskeisiä kysymyksiä, jotka muokkaavat perusoikeuksista käytävää keskustelua EU:ssa.

Tämän vuoden osalta tarkastellaan erityisesti sosiaalisia oikeuksia ja tasa-arvoa covid-19-pandemiasta elpymisen yhteydessä. Muissa luvuissa käsitellään EU:n perusoikeuskirjaa; tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä; rasismia, muukalaisvihaa ja niihin liittyvää suvaitsemattomuutta; romanien integroitumista; turvapaikka- ja maahanmuuttokysymyksiä, tietoyhteiskuntaa, yksityisyyttä ja tietosuojaa; lapsen oikeuksia; oikeussuojan saatavuutta sekä kehitystä vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanossa.

EDISTETÄÄN JA SUOJELLAAN PERUSOIKEUKSIA EU:SSA —

FRA:n raportti *Fundamental Rights Report 2022* (Vuoden 2022 perusoikeusraportti) on saatavana kokonaisuudessaan osoitteessa <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/fundamental-rights-report-2022>

Muita asiaan liittyviä FRA:n julkaisuja ovat

- FRA (2022), *Perusoikeusraportti 2022 – FRA:n lausunnot*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <https://fra.europa.eu/fi/publication/2022/fundamental-rights-report-2022-fra-opinions> (saatavilla kaikilla 24 virallisella EU:n kielellä)
- FRA (2022), *Social rights and equality in light of the recovery from the Covid-19 pandemic* (Sosiaaliset oikeudet ja tasa-arvo covid-19-pandemiasta elpymisen yhteydessä), Luxemburg, julkaisutoimisto, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/social-rights-equality-recovery-covid-19> (saatavilla englanniksi ja ranskaksi)

FRA:n aiemmat vuosiraportit, jotka koskevat perusoikeuksiin liittyviä haasteita ja saavutuksia Euroopan unionissa, ovat edelleen saatavana FRA:n [verkkosivustolla](#) (saatavilla englanniksi, ranskaksi ja saksaksi).

LISÄTIETOJA

FRA – EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta

P. +43 158030-0 – F. +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Euroopan unionin
julkaisutoimisto